

II.2. Muziejų poreikio aspektai

II.2.1. Muziejų misija

Muziejų Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje–XXI a. misijos istorinė akcentų pokyčių, sampratų muziejaus kaip vertybių tezauro, švietimo, kultūrinių industrijų centro trajektorija apibrėžiama, vertinant istoriografijos pateiktas sampratas (ypač minėtas šioje knygoje) bei naujų šaltinių patvirtintą informaciją apie muziejų veiklos reglamentavimą, pasiekimus, rezultatus, veiklos pobūdžio ir poreikio tyrimus. Sureikšminamas dėmesys siūlomoms muzeologijos bendrosioms muziejų misijos apibrėžtims bei dabar Lietuvoje praktikuojamoms muziejų veiklos planavimo strategijoms dokumentuose. Pastaraisiais metais, Lietuvoje tobulėjant muziejų veiklos vadybai, vadovaujantis strateginio planavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės (*Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl strateginio planavimo*, 2002), iškeliamas glaustas muziejų veiklos strateginių planavimų / planų išsklotinėse pirmiausia muziejaus misijos ir strateginių pokyčių apibrėžimas (pavyzdžiui, LNM 2013–2015 m. veiklos strateginiame plane nurodyta jo misija „išsaugoti Lietuvos istorinį paveldą, siekiant užtikrinti nacionalinės kultūros tapatumą“ (*Lietuvos nacionalinis muziejus...*). Šią misiją detalizuoja strateginiai tikslai ir uždaviniai, kurie atitinka minėtas tradicines muziejaus funkcijas, tik jų veiklos laukai orientuoti į apibrėžtas misijas. LNM strategijos išvados bei numatomas programos įgyvendinimo rezultatas apeliuoja į misijos patikslinimą: „Lietuvos istorinio paveldo išsaugojimas ir aktualizavimas ugdant visuomenės istorinę atmintį, prisidedant prie informacinės visuomenės ir nacionalinės savimonei ugdymo“ (*Lietuvos nacionalinis muziejus...*). ICOM Muziejų etikos kodeksas, rekomendacinio pobūdžio dokumentas, apibrėždamas muziejų funkcijas, tik apeliuoja į muziejaus socialinę misiją bei nurodo, kad ją, kaip ir muziejų tikslus, politiką konkretina muziejų steigėjai, valdytojai:

- ▶ muziejus saugo, interpretuoja ir skelbia gamtos ir kultūros paveldą visuomenei,
- ▶ muziejaus misiją, tikslus ir politiką apibrėžia muziejų steigėjai (*Code of Ethics*),
- ▶ muziejus yra visuomenei tarnaujanti ir ją tobulinanti institucija, atvira lankytojams (*ICOM Muziejų etikos*).

Atsižvelgiama į kai kuriuos muzeologijos ir kito pobūdžio veikalų, publikacijų skelbtas muziejų misijos sampratas. Vertingi F. Waidacherio svarstymai: muziejaus „tikslai ir uždaviniai turi atitikti visuomenės, kuriai jis tarnauja, reikalavimus. Todėl privalu būti atidiems ir prirėkus muziejų pertvarkyti“ bei jis „veikia dvejopos įtampos sąlygomis: privalo išsaugoti objektus, kaip tam tikros realybės įrodymo integralumą, ir juos panaudoti taip, kad būtų prisidedama prie visuomenės plėtotės“ (Waidacher, 25, 227), taip pat panašūs kitų muzeologų: muziejus – išrastas žmonių instrumentas dokumentavimui / archyvinimui, supratimui, perdavimui, plinta pasaulyje.

Tradicinė muziejų misija – vertybių saugotojas ir švietėjas

Muziejaus, vertybių saugotojo ir švietimo dalyvio, misijos yra konstantinės. Tik laikui bėgant plėtėja švietimo būdai, priemonės, topografija ir pan. Šios misijos paremtos muziejaus fundamentinėmis funkcijomis (jos minėtos). Švietimo misijos dimensijoms įtakos turi pažinimo ir idėjų, ideologijų diskurse vykdoma tikrovės, tapatumo muzealizacija. Tik sąlygiškai galime pritarti P. van Menscho muziejų pasaulyje bendrosios raidos chronologizavimui: nuo XX a. pradžios iki 7-ojo dešimtmečio: *Muzeografijos emancipacijos*, akcentavimo muziejų kolekcijų vadybos bei po 1970 m. iki XXI a. antros pusės muziejų revoliucijos, perdėdant akcentus nuo muziejaus vertybių saugotojo į muziejinės komunikacijos formuotojo vaidmenį. Muziejų socialinė misija formuojasi su jų viešumu, privačias kolekcijas atveriant viešumai ir steigiant viešus muziejus. Šiuolaikiniai mokslininkai Jackas Hiroki Iguchi, Eileanas Hooperis-Greenhillas svarsto, kad nuo XIX a. akivaizdžiai ryškėjo samprata apie muziejus kaip vienos pagrindinių institucijų, galinčių skleisti visuomenei švietimą, plėtoti muziejų švietimo veiklos formas, būdus (paskaitos, kursai, renginiai, programos, didaktinės parodos ir t. t.) (Iguchi). Tačiau nuo XIX a. pab. besiformavusios vokiečių muziejinės pedagogikos mokyklos vienas pradininkų – Hamburgo paveikslų galerijos direktorius Alfredas Lichtwarkas – nurodė gilesnes muziejaus, švietimo įstaigos tradicijas – XVII a. scientistinius muziejus. 1913 m. Manheime vykusios konferencijos (jos pirmininkas A. Lichtwarkas) „Muziejus kaip švietimo ir auklėjimo įstaiga“ svarstymai bei 4-ojo dešimtmečio Vokietijoje muziejaus su mokyklos sąveikos, muziejinės pedagogikos sampratos kaip pagrindinę muziejaus misiją sureikšmino dalyvavimą mokymo-auklėjimo procesuose. Tuo laikotarpiu kai kurių Vakarų kraštų (Prancūzijos, Belgijos) nacionaliniai muziejai buvo aštriai kritikuoti dėl neprisitaikymo prie modernėjančio pasaulio poreikių, iššūkių. Otto Neuratho, austrų filosofo, sociologo, švietimo politiko, jo pasekėjų idėjos, plitusias po pasaulį, teigė naujus požiūrius į eksponavimo objektus ir adresatus, pastariesiems teikė prioritetą bei formavo naują žinių pateikimo būdą („Vienos vaizdinės statistikos metodą“), jo schemą (Tarptautinė švietimo kopijomis sistema (*International System of Typographic Picture Education: ISOTYPE*)), akcentavo: kas muziejuose rodoma, privalo turėti pedagoginį tikslą. Amerikiečių bibliotekininkas Johnas Cottonas Dana kritikavo muziejus, ypač meno, kaip spoksojimo muziejus (angl. *gazing museums*) ir siūlė taikyti būdingą bibliotekos aptarnavimo misijos pobūdį (Waidacher, 87–89). XX a. 6-ajame dešimtmetyje vienas iš JAV muziejų asociacijos vadovų Laurence'as Vailas Colemanas išskėlė naujus muziejų edukacijos svarbos aspektus: ji siejama su muziejaus moraliniu ir kultūrinio autoriteto vaidmeniu (Coleman). 1952 m. UNESCO organizuotas seminaras muziejaus švietimo procese problematikai (Prabhas) skatino muziejaus švietimo institucijos įvaizdžio tradiciją. 1960 m. UNESCO paskelbta rekomendacija dėl efektyviausių priemonių padaryti muziejus prieinamus visiems akcentavo paskirties diskursą: teikti žinias ir malonumus. Nuo tada pradėjo sparčiai keistis požiūris į edukaciją muziejuose, pereinama prie moky-mo(si) „kartu“ nuostatų (Hein, 2000, 116). 1971 m. skelbtas Bruklino muziejaus vadovo Duncano Camerono straipsnis „Muziejus: šventykla ar forumas?“ (*The Museum a Temple*

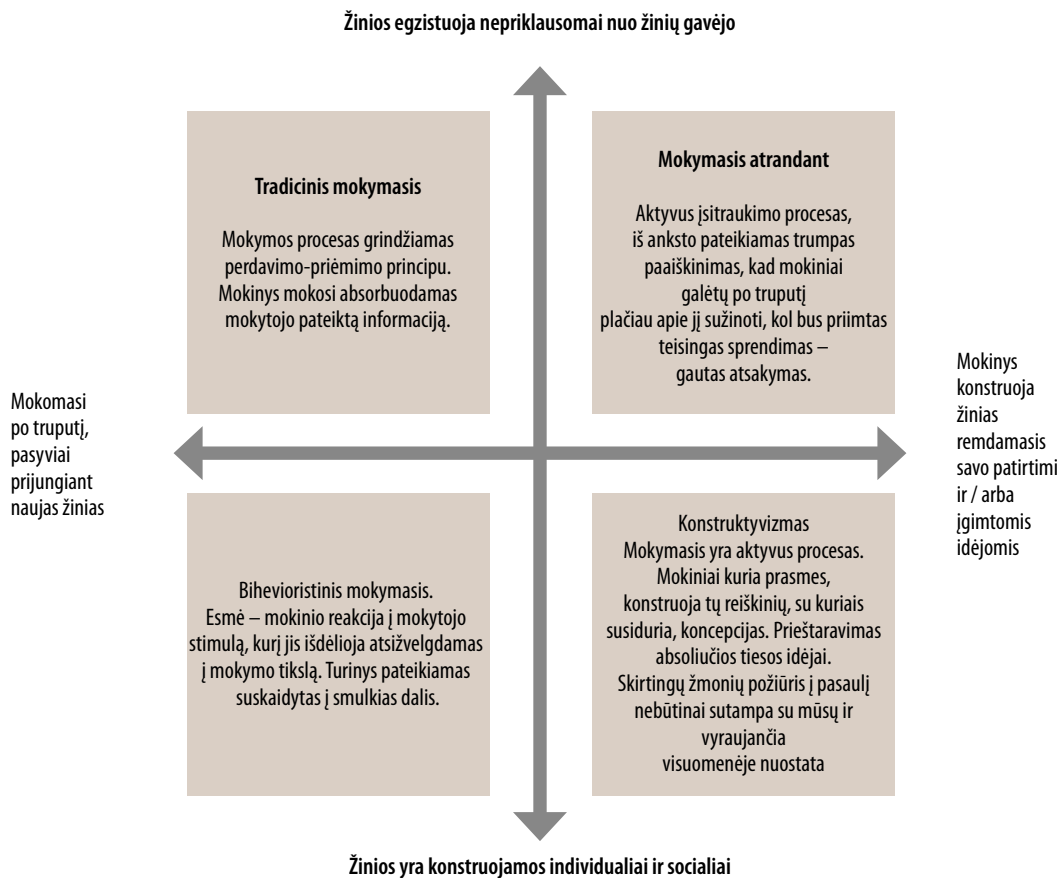
or the Forum (Cameron) sukėlė diskusijas apie visada išlaikomas tradicines muziejaus dimensijas bei sureikšminimus dėl muziejaus įsipareigojimų tarnauti visuomenei. Nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio plėtojant šios problematikos teorijų ir praktikų tradiciją, svarbus indėlis tenka aktyviai ICOM tarptautinio Edukacijos ir kultūrinės veiklos komiteto (*International Committee for Educations and Cultural Action*, toliau – CECA) veiklai, taip pat naujosios muzeologijos požiūrių formavimasis JAV, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje ir kituose kraštuose (Davis). 1984 m. tarptautinė konferencijos Kvebeke, organizuotos tarptautinės Ekomuziejų ir Naujosios muzeologijos darbo grupės, priimta Kvebeko deklaracija skelbia, kad muzeologija turi išplėsti bei peržengti tradicinius identifikavimo, išsaugojimo ir edukacijos atributus bei funkcijas, siekiant labiau į muziejaus praktiką įjungti ir jos fizinę ir žmogiškąją aplinką (*Quebec Declaration...*). Šios deklaracijos paveiktas 1985 m. Lisabonoje kaip ICOM padalinys įkurtas Tarptautinis judėjimas dėl naujosios muzeologijos (*International Movement for a New Museology*, MINOM) tapo svarbiu diskusijų forumu ir inovacijų iniciatoriumi. Muziejų edukacijos metodiniais, praktikos sprendimais rūpinasi patys muziejininkai bei mokslo centrai, šalių muziejų profesiniai sambūriai, taip pat tarptautinės specialistų grupės (pavyzdžiui, Muziejų edukacijos grupė (*The Group for Education in Museums*, GEM). GEM, kaip ir CECA, propaguoja pasidalijimą geriausiomis muziejų edukacijos Europoje, pasaulyje patirtimis (GEM). Vyrauja kelios ryškios muziejaus ir švietimo problematikos turinio, sprendimų tendencijos, paveiktos:

- ▶ vokiečių muziejininkystės mokyklos muziejinės pedagogikos, besidominčios muziejaus ir mokyklos sąveika,
- ▶ britų muziejų studijų mokyklos ir jos pasekėjų formuoto muziejų edukacijos koncepto, kuris orientuotas ne tik į muziejaus ir mokyklos santykius, bet ir į suaugusiųjų švietimą, apskritai į mokymą(si) visą gyvenimą.

Kai kurie muzeologai propaguoja muziejaus, *išskirtinės* mokymo(si) institucijos, statusą, kurį grindžia tuo, kad jo pasiūla saviauklai bei saviraiškai ir naujų žinių suteikimas, estetinio pasitenkinimo pajautos vyksta muziejinių vertybių (ekspонатų) interpretacijos galimybių dėka (Anderson). Muziejaus kaip mokymo(si) centro traktavimas ypač populiarus JAV. Vis dėlto profesorius G. E. Heinas, aktyviai tyrinėjantis muziejų edukacijos problematiką, pabrėžia skirtingas mokymo(si) muziejaus ir mokyklos pozicijas, *formalaus* ir *neformalaus* mokymo(si) pobūdį. Heinas sukūrė muziejaus santykio su mokymo(si) bei žinių teorijomis bei jų taikymo praktikai modulį (pateikiama jo schema lietuvių kalba).

G. E. Heinas sureikšmino muziejų edukacijos konstruktyvizmo metodą, eksperimentavimą, interpretacijas, pagrįstas sąsajomis su eksponatais (Hein, 2000, 1–14, 29–39). Didžiojoje Britanijoje muziejų edukacijos sampratos ir praktikos, paremtos mokymo(si) visą gyvenimą principu, sureikšmina iš *neformaliojo* ir *formaliojo* mokymų metodų *atradimų* metodą (Accreditation Standart) bei sociokultūrinės mokymo(si) teorijos (Klarke), taip pat daugkartinio patyrimo įvairiose aplinkose teorijos (*Multiple Experience in Multiple Settings – MEMUS*) aktyvaus mokymo(si) motyvacijos principų taikymą muziejuose (Frøyland). Didžiojoje Britanijoje nacionalinė Muziejų ir galerijų komisija (*Museums and Galleries Commission*, MGC) talkina šios šalies vyriausybės politikos strategijos mokyti visą gyvenimą įgyvendinimui ir

6. Muziejaus santykis su mokymo(si), žinių teorijomis (Kapleris, 55)

plačiam muziejų vaidmens pripažinimui (*Museum and gallery...*), taip pat prie šio proceso plėtros prisidėjo 2000–2011 m. veikusi Jungtinės Karalystės nacionalinė Muziejų, bibliotekų ir archyvų taryba (*Museums, Libraries and Archives Council, MLA*), nuo 2011 m. – Anglijos menų taryba (*Arts Council England*) bei kitos organizacijos (Didžiosios Britanijos muziejų asociacija), institucijos, mokslo centrai (Leicesterio universiteto muziejų studijų), mokslininkai, muziejų veiklos organizatoriai praktikai. Iškeliamas bendro dalyvių idėjų ir veiksmų plano (*mentoringo*), mokymo(si) ir kartu pramogos (angl. *edutainment*) taikymas muziejų įvaizdžio pokyčiams nuo mokslo įstaigos link švietimo su malonumų akcentais reiškinio. Panašiai kaip Didžiosios Britanijos, JAV, Švedijoje, Olandijoje, Rusijoje, kitose šalyse ir Lietuvoje akcentuojama muziejų paskirtis visuomenei mokytis ir tobulėti, plėtojama muziejaus švietimo procese veikla.

Muziejų edukacijos pobūdis formuojamas koncepciškai ir instrumentiškai remiantis daugiausiai muzeologijos, dokumentavimo, kultūros, pedagogikos, socialinių mokslų teorijų taikymu muziejuose. Muziejus kaip dokumentacinis įrankis (Gluziński) ir kultūros studijų požiūriu kaip kultūros ir galios (Bennett) bei kovų dėl reikšmių reiškinys (Hall) formuoja muziejaus švietimo misiją, jo edukacijos pobūdį. Postmodernios teorinės minties plėtra

paskatino kritiškai kvestionuoti paveldimas iš Apšvietos epochos muziejaus sampratas, paremtas pozityvistine paradigma (realybė – objektyvi, o mokslo siekis yra ją pažinti), atspindėti „tikrąją“ tikrovę ir joje egzistuojančius santykius, bei pagrįsti pasaulio homogeniškumą ir praeities įvykių vertinimo objektyvumą, per tikrovės reprezentacijos kritiką atskleisti muziejaus institucijos, dalyvaujančios ideologiškų diskursų perkūrimo procese ir kultūros natūralizavime, politiškumą. Nors akcentuojamas socialinis paveldo vaidmuo ir teikiama pirmenybė muziejaus visuomeninei misijai, reikia pažymėti, kad nuo XX–XXI a. sandūros teikiami prioritetai paveldo skaitmeninimui, skatinami informacinės visuomenės plėtros nuostatų, nurodo muzeologų ir muziejų veiklos praktikų nuomonių apie muziejaus pirmaeilius visuomenės švietimo uždavinius reliatyvumą ir primena, kad muziejaus švietimo ir teaurizavimo uždaviniai yra jo vykdomos pažinimo misijos lygiavertės dimensijos. Žinoma, logiškas Naujosios muzeologijos akcentavimas muziejaus socialinio vaidmens, kuris ir nulemia tikrovės muzealizacijos poreikį ir pobūdį, bet kritikavimas Klasikinės muzeologijos traktavimo kūrimo, tvarkymo vertybių tezauro, kaip pirmaeilės muziejų veiklos, sąlygiškas, nes muziejus buvo ir yra mentalinių idėjų raiškų *ištekliai ir edukacijos institucija* (Hein, 2000, 7).

Muziejaus paskirties samprata Lietuvoje klostėsi kaip bendroji pasaulinė tendencija, žinoma, įgydama ir savitumą. Būdingas Apšvietos epochai scientistinio muziejaus pažinimo, švietimo funkcijas akcentavo XVIII a. antroje pusėje–XIX a. pradžioje scientistinių Vilniaus universiteto muziejų organizatoriai, garsūs to laikotarpio mokslininkai, ir šių muziejaus reikšmės vertintojai amžininkai bei vėlesni Lietuvos muziejų raidos tyrinėtojai. Mokslininkai, dirbę kurį laiką Vilniaus universitete, Georgas Forsteris, Johanas Lobenweinas, vertino muziejus kaip papildomų žinių apie daiktus šaltinį. Vilniaus universiteto Matematikos muziejaus (*Museum Mathematicum* arba *Museo Mathematico*) kūrėjas matematikas, astronomas, architektas, filosofijos ir laisvųjų mokslų daktaras, jėzuitas Tomas Žebrauskas ir žinomas lietuvių, lenkų klasicizmo dailininkas Pranciškus Smuglevičius pabrėžė muziejų, mokslo pasiekimų reprezentuotojo, pažinimo skleidėjo, vaidmenį, greitino jų reikšmę su Vilniaus universitetu ir kartu krašto švietimo raida (Keršytė, 2003, 37, 39, 43, 47).

XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje Lietuvoje muziejaus misijos sampratą diskursą iliustruoja VSMVVB bei Michailo Muravjovo muziejaus organizatorių ir amžininkų viešo muziejaus vaidmens vertinimai. Carinėje Rusijoje vyravo būdingas muziejų paskirties kaip vertybių saugyklos ir ideologizuoto mokslo, švietimo dalyvio suvokimas. VSMVVB veiklos vienas iš organizatorių žinomas archeologas F. Pokrovskis šį muziejų apibūdino publikuotame 1892 m. leidinyje / vadove po šį muziejų kaip „bendro charakterio“, panašų į kitus to laikotarpio Rusijoje ir užsienyje muziejus. To meto Lietuvoje muziejų misijos kritikai generolai A. Stolypinas ir Aleksandras Žirkevičius pabrėžė ne muziejaus saugyklos, o ideologijos sklaidos įrankio vaidmenį. Rusijos politikos Šiaurės vakarų krašte padarinio ir propaguotojo „valstybinės reikšmės“ Michailo Muravjovo muziejaus Vilniuje ideologizuota didaktinė misija siekė pateikti šio krašto ateičiai „pamoką“, tai yra perspėjo, kas gali ištikti neįgalumą Rusijos imperijai (Keršytė, 2003, 85–87).

Lietuvos Respublikos laikais (1918–1940) sekant Vakarų muziejų kūrimo, veiklos patirtimi, savo politikos, ideologijos keltus uždavinius muziejams bandoma formuoti misiją tarp vertybių tezauro ir švietimo diskurso. Kraštotyros draugijų nuostatuose skelbtas tikslas sudaryti savo krašto, regiono, vietos paveldo „saugotuves“, „vietas“, muziejus, tačiau jų misija, grįsta tradicija kultūros pedagogikos, formuotos Vokietijoje, bei tautinio auklėjimo ir valdžios visuomenės „susicementavimo“ siekiais, buvo ideologizuota socialinė (Keršytė, 2003, 132, 135). P. Galaunė, P. Bugailiškis, Vincas Ruzgas, Jonas Vabalas-Gudaitis ir kiti skelbė, kad muziejaus uždaviniai ne mažiau svarbūs kaip bibliotekų ir mokyklų. Tačiau buvo pabrėžta, kad „tik su muziejų pagalba galima arčiau išskirti savo krašto ypatybes, išmokti branginti ir palaikyti liaudies kultūrinius interesus bei pagilinti žinias“ (Vabalas-Gudaitis). Muziejaus politiškumo suvokimai ypač išryškėjo trisdešimtaisiais metais, svarstant tautos muziejaus kūrimo laikinojoje Lietuvos Respublikos sostinėje Kaune konceptus bei VDM veikloje. Minėtas valdžios kraštotyros judėjimo, muziejų steigimo visuomenės „susicementavimo“ motyvas išaugo į sukurto tautos muziejaus tautos forumo (Vaižganto nuomone), Valchalos, tautos istorinio kelio šlovės panteono, įvaizdį. Panašios koncepcijos įvaizdžiai būdingi daugelio kraštų tautos muziejams, ypač organizuotiems XIX–XX a. pirmoje pusėje. Tautos muziejų pagrindinė misija – patriotizmo propagavimas (Keršytė, 2003, 129). Tačiau tikėtasi, kad muziejai, ypač Lietuvos provincijoje, taps ir kaip Vokietijoje, Švedijoje, kituose Europos kraštuose, vietos kultūros centrai, tarnaus ne tik ideologijai, bet ir kaip „liaudies mokykla“ lavinimuisi, praktikos patirtims (Keršytė, 2003, 136). Muziejų santykis su švietimu įgijo specifinių raiškų ir nulemtas tradicinių paradigmu:

- ▶ sudaryti mokyklose „muziejėliai“,
- ▶ siekta viešuose muziejuose steigti pedagogikos skyrius,
- ▶ muziejų ir švietimo sąveika grįsta pažinimo ir ideologiniais tikslais.

Profesorius J. Vabalas-Gudaitis skatino kraštotyros muziejus sudaryti savo struktūrose pedagoginius skyrius, kad šie galėtų operatyviau talkinti mokykloms, teikdami mokymuisi vaizdines priemones. Jų trūko ir vienas Pedagogikos muziejus buvo nepajėgus jų mokykloms pateikti. Tačiau tik Šiaulių „Aušros“ muziejus įsteigė tokį skyrių. Sudarymas mokyklose *muziejėlių*, paskelbus devizą „kiekviena mokykla turi nuolat rinkti savo laikyklą-muziejų“ (Vireliūnas), buvo skatintas mokymo ir ugdymo, kraštotyros įtraukimo į mokyklų programas, mokinių dalyvavimo kraštotyros, paveldosaugos veikloje, kaip ugdančioje tautinę savimonę. XX a. 4-ajame dešimtmetyje Lietuvoje mokyklose buvo apie 400 muziejėlių. Kai kurie tapo kraštotyros muziejų pradmeniu (Keršytė, 2003, 169). P. Bugailiškis vertino muziejus kaip „savotišką plačią liaudies mokyklą“, kurių veikla konsolidavo bendrą patriotinį nusiteikimą (Bugailiškis, *Kraštotyros...*).

Sovietinėje Lietuvoje buvo tęsiama muziejų ir kraštotyros sąveikos bei mokyklos muziejėlių, kurių veikla paremta kraštotyra, organizavimo tradicija. Mokyklose muziejėlių padaugėjo dvigubai nei buvo iki sovietų okupacijos Lietuvos mokyklose. Tačiau kito dalis kraštotyros selekcijos naratyvų ir proceso vykdymo formų. Atsirado sovietinės ideologijos proteguojamos temos (socialistinių pasiekimų, veikėjų, revoliucionierių, sovietinių partizanų istorijos ir panašios), buvo draudžiamos, daromos baltomis istorijos dėmėmis nepalankios

sovietinei ideologijai temos (pavyzdžiui, kovų prieš sovietų okupaciją ir jos padarinių). Tokios temos planuotos ir vykdytos pagal penkmečius, suteikus atitinkamus devizus. Jų veiklą reglamentavo VLKJS sekretoriato TSRS švietimo ministerijos kolegijos ir TSRS kultūros ministerijos kolegijos 1974 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 8/58a patvirtinti „Mokyklų muziejų nuostatai“. Kraštotyra buvo ne tik pažinimo, švietimo interesas, bet ir ideologijos proceso dalis. Kraštotyros procesas formavo sovietinėje Lietuvoje ne tik mokyklų *muzejėlių*, bet ir vadinamų *visuomeninių* (tai įvairių žinybų, institucijų) muziejų gausų paplitimą. Visuomeniniai muziejai 1979 m. patvirtintuose LSSR kultūros ministro Jono Bielinio ir LSSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos pirmininkės Leokadijos Diržinskaitės „Lietuvos TSR visuomeninių muziejų nuostatuose“ įvardyti kaip kultūros švietimo įstaigos (*Lietuvos TSR visuomeninių...*). Mokyklų ir visuomeniniai muziejai, skirtingai negu kiti valstybiniai muziejai, turėjo būdingą sovietinės kultūros nominavimui galimybę gauti „liaudies muziejaus“ vardą (jeigu dirba visuomeniniais pagrindais ne mažiau trejus metus ir „pasiekęs aukštą mokslo-švietimo, propagandinio ir kultūros švietimo darbo organizacinį ir idėjinį-politinį lygį“ bei per metus jį aplanko ne mažiau kaip 5000 lankytojų ir 70 ekskursijų bei turi „ne mažiau kaip 500 mokslinę, istorinę arba meninę vertę turinčių autentiškų istorijos ir kultūros paminklų“, atskirą patalpą ekspozicijai ne mažesnio ploto kaip 70 m²) (*Lietuvos TSR visuomeninių...*). *Tarybinio muziejaus* misija, paremta TSRS muziejinkystės nuostatų bei sovietų valdžios keltų ideologijos uždavinių muziejams, deklaravo pareigas talkinti liaudies švietimo ir auklėjimo komunizmo dvasia procesams (Keršytė, 2002). *Tarybinio muziejaus* sampratos tradiciškai apibrėžė muziejus:

- ▶ muziejus – mokslo, švietimo, kultūros institucija,
- ▶ muziejus – institucija, tarnaujanti visuomenės idėjiniam auklėjimui.

Muziejų ir archyvų fondų tvarkymas traktuotas kaip mokslo tiriamasis darbas ir darbuotojai klasifikuoti pagal būdingas mokslo institucijoms pareigybes. Beje, Vilniaus dailės muziejaus vadovas P. Gudynas ironizavo, kad nematyti *tarybinuose muziejuose* darbuotojų mokslininkų. Sovietmečiu muziejų dalyvavimo pažinimo procesuose specifika įgijo *masinių* mokinių ekskursijų, turistų grupių bei masinio ir švietimo darbo muziejų struktūroje skyrių charakterį. *Tarybinių muziejų masinio* ir švietimo darbo pagrindinės formos:

- ▶ ekskursijos,
- ▶ paskaitos muziejuje ir įvairiuose objektuose,
- ▶ renginiai, susitikimai su sovietiniais veikėjais, socialistinio darbo pirmūnais ir pan.

Tik paskutiniaisiais sovietiniais metais, kaip pažymėjo N. Jarockienė, kai kurie muziejai, remdamiesi Vakarų Europos muziejų patirtimi, pradėjo rengti naujas mokymo, ugdymo formas: pavyzdžiui, 1987 m. LDM padalinyje Klaipėdos paveikslų galerijoje sukurta „Dailės ABC“ programa ir jos realizavimui skirtas edukacinis kambarys-dirbtuvės, siekiant jaunimą skatinti kurti bei patraukliai reprezentuoti meno kūrinius (Jarockienė, 2014).

Po 1990 m. Lietuvoje muziejaus misiją apsprendžia, formuoja muziejų teisė, strategijos, muziejinkų sampratos, paremtos Vakarų muziejų praktikos patirtimis bei muzeologijos teorijų nuostatomis, taip pat Lietuvos valstybės, profesinių sambūrių bei UNESCO, ICOM, Europos Tarybos kultūros, paveldo, švietimo politikos strategijomis.

Pirmaisiais Nepriklausomybės metais vis dėlto nebuvo atsisakyta būdingų sovietinių laikų muziejams kai kurių patirties aspektų. Žinoma, tai muziejų tezauro tvarkymo reglamentavimas, standartai, kurie mažai pavaldūs ideologijų įtakoms. 1997 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos patvirtinta Valstybinių muziejų rinkinių apsaugos, apskaitos ir saugojimo instrukcija adaptavo sovietinių laikų muziejų tezauro tvarkymo nuostatas, reglamentus. Tik 2005 m. gruodžio 16 d. kultūros ministro įsakymu Nr. ĮV-716 skelbta nauja „Muziejuose esančių rinkinių apsaugos, apskaitos ir saugojimo“ instrukcija (*Muziejai ir galerijos*). 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimo paskelbtas Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymas tiesiogiai nenurodo muziejaus priskyrimo mokslo ar švietimo, ar kultūros sferai ir be pabrėžimų traktuoja muziejaus esmines tezauro ir švietimo funkcijas. Vėlesnės šio įstatymo redakcijos iš esmės nekeičia muziejaus apibrėžimo kaip viešosios institucijos bei pusiausvyros tarp tezauro ir švietimo uždavinių (*Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymas*). Iki XXI a. pirmųjų metų Lietuvoje muziejų valstybinis ir visuomeninis valdymas traktuoja lygiaverčiai muziejaus tezauro ir švietimo dimensijas. LMA sudaroma panašiu laiku keturios sekcijos, iš jų dvi muziejaus tezauro (Rinkinių apsaugos ir saugojimo (1996 m.) bei Rinkinių mokslinio tyrimo (1997 m.)) ir po vieną švietimo (1997 m.) bei muziejų vadybos klausimams svarstyti, keistis praktikos patirtimis. Yra nuomonių, kad muziejų veiklos diskurso tezauros-švietimas prioritetą muziejų edukacijai paskatino Vakarų muziejų šios srities praktikos patirties perėmimo nuo 1996 m. intensyvėjimas bei LMA Švietimo sekcijos veikla (Jarockienė, 2014). Taigi, muziejaus diskurso dimensijų pabrėžimo akivaizdus lūžis vyko po 2001 m., kai, sekant Europoje atviros, informacinės visuomenės kūrimo, plėtros strategija, suformuotos Lietuvos kultūros politikos nuostatos nulėmė valstybinio muziejų valdymo ir veiklos prioritetų pokyčius. Technologiniai veiksniai ir objektų skaitmeninimo ir informacijos prieinamumo strategijos paveikė muziejų ir bibliotekų sektorių bendro valstybinio valdymo Lietuvoje nuo 2001 m. modulį: Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Informacinės visuomenės plėtros skyrių. Muziejų vertybių skaitmeninimas yra instrumentiniu, formaliu požiūriu tezauro objektas, pastarąjį 2002 m. muziejininkas Ž. Būčys pabrėžia kaip muziejų veiklos esmę, į kurią remiasi kitos muziejaus dimensijos (Būčys), bet muziejų vertybių prieinamumo atžvilgiu sureikšminama kaip žinojimo, švietimo galimybė. Prie šio konteksto galima priskirti paveldo skaitmeninimo problematiką tyrinėjančios mokslininkės Zinaidos Manžuch retorišką klausimą, kas yra atminties institucijos, tarp jų ir muziejai: saugyklos, teatrai, lobynai ar duomenų bazės (Manžuch, 2008, 126–147). Lietuvos muziejus prižiūrinti Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, jų veiklai talkinanti LMA bei veiklą organizuojantys muziejininkai svarbiausiu muziejų veiklos prioritetu apibrėžia švietimą, *muziejinę edukaciją*. Pastarasis terminas vartojamas Lietuvoje nuo 1996 m., nukopijavus jį iš muzeologijos ir muziejų praktikos Vakaruose, nors anglų kalba žodį *education* žodynai verčia į lietuvių kalbą *mokymas* arba *švietimas*, arba *lavinimas(is)*, *auklėjimas (Tarptautinių žodžių)*. *Muziejinė edukacija* Lietuvoje suvokiama dvejopai: apima mokymo(si) laukus, mažiau linkstama traktuoti muziejų veiklą vien kaip edukacinę.

78. Edukacinė programa „Chemija ir virtuvė“ Energetikos ir technikos muziejuje.

2012 m. spalio 2 d. Editos Jusčiūtės nuotrauka. Energetikos ir technikos muziejus

Tai būdinga muziejinės edukacijos sampratų tendencija ir svetur, nors E. Hooperis-Greenhillas bei George'as Ellis Burcawas (Burcaw), kiti muzeologai toleruoja, kaip objektyviai besiformavusius, siaurą ir platesnį suvokimą.

Lietuvoje muziejų sąveikos su švietimu politiką inicijuoja Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, LMA. Pastebimos tokios pagrindinės strategijos:

- ▶ muziejų bendradarbiavimas su švietimo sistema, muziejų pasiūlos integracija į neformaliojo ir formaliojo mokymo(si), ugdymo procesą,
- ▶ besimokančiųjų ir suaugusiųjų švietimas.

Ši strategija įgyvendinama keliais organizaciniais lygiais ir būdais:

- ▶ siekiama valstybiniu lygiu įforminti muziejų partnerystę su mokyklomis,
- ▶ individualus muziejų bendradarbiavimas su švietimo institucijomis,
- ▶ nacionalinės programos, finansiškai remiamos Lietuvos Respublikos valdžios, Europos Tarybos struktūrinių fondų,
- ▶ jungtiniai ir atskiri edukaciniai projektai,
- ▶ muziejų edukacinės struktūros ir edukatorių ištekliai,
- ▶ muziejų edukacijos pobūdžio ir paklausos tyrimai.

Svarstant muziejų sąveikos su švietimu strategijų situaciją, reikia atkreipti dėmesį į kelias problemas:

- ▶ iki 2014 m. valstybiniu lygiu nepasirašyta muziejų ir švietimo sistemų kuratorių bendradarbiavimo sutartis,
- ▶ teikiant prioritetą besimokantiems, muziejinis suaugusiųjų švietimas kol kas neintensyvus.

Nuo 2011 m. LMA viešai skelbia informacijas apie muziejų su mokyklomis bendradarbiavimo tinklo kūrimo planus (*Muziejai pasiruošę...*), pabrėžia tokio tinklo svarbą, naudą (*Muziejų ir mokyklų...*), o svarbiausiai – muziejų lankymo įtraukimo į mokyklų programas būtinumą (*Muziejų lankymas...*) ir pagaliau apie 2013 m. pavykusius muziejų su mokyklomis bendradarbiavimo veiksmus. Partnerystės tinkle užsiregistravo 5 tūkst. dalyvių iš 60 savivaldybių, daugiausia mokinių, 131 mokytojas, 137 visą gyvenimą mokymosi sistemos darbuotojai (*Muziejų ir bendrojo...*). LMA traktuoja, kad bendradarbiavimas vyksta sėkmingai (*Sėkmingai įgyvendinamas projektas*). 2013 m. gegužės 21 d. Nacionalinėje dailės galerijoje vykusios tarptautinės konferencijos „Muziejus – mokykla – moksleivis“ (skirtos LMA projekto „Muziejus-mokykla-moksleivis. Muziejų ir bendrojo lavinimo mokyklų nacionalinis partnerystės tinklas“, įgyvendinamo pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ VP1-2.2-ŠMM-10-V priemonę „Neformaliojo švietimo paslaugų plėtra“, rezultatų aptarimui) mokytojai, mokiniai ir muziejininkai diskutavo apie mokyklų ir muziejų bendradarbiavimo tobulinimo perspektyvas (*Muziejus ir mokykla*). Tikimasi, kad apie dešimtmetį vykęs muziejų su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija dialogas pagaliau bus įtvirtintas bendradarbiavimo veiksmų planu (*Pamokos muziejuje*). Šį bendradarbiavimą vykdyti įpareigoja ir 2014–2020 m. valstybės pažangos programos prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ uždavinys muziejams stiprinti sąveikas su mokyklomis, kurti mokykloms mokomuosius produktus muziejų rinkinių pagrindu, plėsti pasiūlų įvairovę ir jų prieinamumą įvairioms grupėms (*Lietuvos Respublikos Vyriausybė. NUTARIMAS DĖL 2014–2020 METŲ, 2012*). Suaugusiųjų švietimo organizacija, jos galimybių tyrimais užsiimantis buvęs muziejininkas Arūnas Bėkšta pabrėžia Valstybės ilgalaikės plėtros strategijos siekinius kurti efektyvią ir darnią, visiems prieinamą ir tęstinę švietimo sistemą, užtikrinančią kiekvienam galimybę mokytis visą gyvenimą bei jų įgyvendinimo priemonės, faktorius: būtinumą kultūros ir švietimo institucijų glaudaus bendradarbiavimo bei muziejų, kaip išskirtinių mokymo(si) įstaigų, dalyvavimo suaugusiųjų švietime (*Muziejų edukacinės, 29*). N. Jarockienė mano, kad muziejų suaugusiųjų švietimo veikla „pamažu įgauna vis didesnę pagreitį“. Tikimasi, kad yra paklausa (pavyzdžiui, kad muziejai turi organizuoti specialius užsiėmimus suaugusiems nurodė iš 287 apklaustų 67,5 proc., vykdant tarptautinį Socrates / Grundtvig programos suaugusiųjų švietimo projektą „Mokymo trikampiai“, kur Lietuvos technikos biblioteka kartu su LDM Meno pažinimo centru parengė edukacinę programą „Laiko atspindžiai. Vienos gatvės istorija“. Taip vyksta informacijos paieška bibliotekos fonduose faktų bei žinių, gautų iš žmonių, Šv. Ignato gatvės Vilniuje istorijai nušviesti, parodos ir pan.) (Krikščiokaitytė). Nors pagal tyrimą „Mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimo Lietuvos muziejuose galimybių studija“ 2008 m. lankytojų kiekiai akivaizdžiai iliustruoja muziejų pasirenkamus edukacijos adresatų prioritetus:

- ▶ pradinių klasių moksleiviai 43 proc.,
- ▶ vyresniųjų klasių moksleiviai 30 proc.,
- ▶ šeimos 11 proc.,
- ▶ ikimokyklinio amžiaus vaikai 10 proc.,
- ▶ suaugusieji 6 proc. (*Muziejų edukacinės*, 30–40).

Iš muziejų švietimo strategijų įgyvendinamo būdų našiausias yra muziejų edukacinių projektų kūrimas, užsiėmimų organizavimas (detaliau jų statistiniai rodikliai pateikiami toliau knygoje apibūdinant muziejų veiklos rezultatus). Muziejų organizuojamų edukacinių užsiėmimų kiekis gerokai augo po vadinamojo Lietuvos muziejų raidos lūžio 2001 metais. Nuo 2003 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija fiksuoja kaip svarbią muziejų edukacinės veiklos rodiklių (užsiėmimų ir jų lankytojų skaičių, kuris neskirstomas į besimokančiųjų ir suaugusiųjų) statistiką. N. Jarockienė teigia, kad daugiausiai muziejai skiria edukacines programas įvairaus amžiaus moksleiviams, ir tik dalis muziejų ir suaugusiems, nuolat pastariesiems specializuotas edukacines programas organizuoja LDM ir VŠĮ Rumšiškių muziejaus dvaro akademija (įkurta 1998 m. nevalstybinė, pelno nesiekianti įstaiga, skirta neformaliajam jaunimo ir suaugusiųjų švietimui, nuo 2000 m. Nacionalinės aukštesniųjų liaudies mokyklų asociacijos narė) (*Muziejų edukacinė*).

N. Jarockienė mano, kad būtina aktyvinti Lietuvos muziejų įsijungimą į tarptautinius projektus (Jarockienė, 2003). Nepastebėtas Lietuvos muziejų gausus dalyvavimas tarptautiniuose muziejų edukacijos projektuose. Iš portalo *Lietuvos muziejai* nurodytų tarptautinių bendradarbiavimo, Europos Sąjungos finansuojamų 2005–2015 m. aštuonių projektų, kuriuose dalyvauja kai kurie Lietuvos muziejai, neskirti muziejų edukacijai. Čia nurodomi šio portalo neminimi tarptautiniai muziejų švietimo problematikos projektai: 2010–2013 m. Europos komisijos remiame mokymosi visą gyvenimą tiksliniame projekte „Mokymas(is) muziejuje“ (angl. *The Learning Museum*, LEM), kur 80 dalyvių, jo partneriais buvo ir 3 iš Lietuvos: Rumšiškių muziejus Dvaro akademija, Lietuvos Jūrų muziejus, Lietuvos suaugusiųjų švietimo sekcija (LEM) bei ICOM CECA (turi apie 1200 narių – muziejų edukacijos specialistų iš 85 šalių. Iš Lietuvos – Kauno miesto muziejaus edukatorė Vaida Rakaitytė) vykdomame 2012, 2013, 2014 m. projekte „Geriausia praktika“ (angl. *Best Practice*) 2013 m. laimėjo pirmą vietą tarp dešimt geriausių pasaulyje edukacinių projektų (ICOM CECA). LMA linkusi daugiau orientuotis į nacionalinius projektus, jungiančius daugelį Lietuvos muziejų. 2011 m. lapkričio – 2014 m. gegužės mėn. jos vykdytu nacionalinio projektu „Muziejus – mokykla – moksleivis. Muziejų ir bendrojo lavinimo mokyklų nacionalinis partnerystės tinklas“ (įgyvendinamas pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ VP1-2.2-ŠMM-10-V priemonę „Neformaliojo švietimo paslaugų plėtra“) siekta suformuoti nacionalinį muziejų ir mokyklų bendradarbiavimo tinklą, kurio dėka muziejai ir mokyklos sutelktų savo kompetencijas ir išteklius per neformaliojo švietimo paslaugų plėtrą tobulinti pilietinio ir tautinio ugdymo procesą. Projekto dalyviai 17 Lietuvos muziejų: Lietuvos jūrų, Šiaulių „Aušros“, Lietuvos teatro, muzikos ir kino, Maironio lietuvių literatūros, Alytaus kraštotyros, Kėdainių krašto, Rokiškio krašto, Kretingos, A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis,

Lietuvos aviacijos, Lietuvos energetikos, Literatūrinis A. Puškino, Šilalės V. Statkevičiaus, LDM, NČDM, NMLDKVR, Vilniaus memorialinių muziejų direkcija. Projektas finansuotas 1 mln. 95 tūkst. Lt iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos socialinio fondo (*Projektas „Muziejus–mokykla–moksleivis“*). Nuo 2014 m., gavus Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos pritarimą, šis projektas tęsiamas, finansuojant iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos socialinio fondo pusę milijono Lt mokymo(si) muziejuje bei muziejų ir mokyklų bendradarbiavimo strateginei plėtrai užtikrinti, iki 2020 m. parengti muziejų ir mokyklų bendradarbiavimo paskirties, funkcijų, paslaugų ir valdymo ilgalaikės plėtros galimybių studiją (*Pamokos muziejuje...*). LMA siekia dalyvauti integraciniuose šiuolaikinės mokyklos idėjų reklamavimo projektuose, parodant muziejų indėlį kuriant naują mokyklą. 2014 m. lapkričio mėn. vykusioje parodų ir kongresų centre „Litexpo“ surengtoje parodoje „Mokykla be sienų“ dalyvavo su LMA edukacinės programos rubrika MuMo sala kai kurie Lietuvos muziejai (pavyzdžiui, NMLDKVR pristatė savo kūrybinį projektą „Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kariai (Valdovų rūmų muziejus)“). N. Jarockienė mano, kad šiuolaikinė Lietuvoje muziejų edukacinės struktūros ir edukatorių išteklių situacija turi pasiekimų ir kliuvinių. Pasiekimais ji traktuoja 2008 m. LMA Švietimo asociacijos iniciatyvą muziejų *Gerosios patirties centrų*, kurių tikslas – teikti metodinę pagalbą muziejams, organizuoti seminarus, vykdyti leidybinę veiklą, įgyvendinti bendramuziejinius projektus, sudarymą. Tai 10 centrų: LDM Edukacinių programų kūrimo metodikos centras, NČDM Meno programų kūrimo metodikos centras, LLBM Etnografijos programų kūrimo metodikos centras, Maironio lietuvių literatūros muziejaus Literatūros programų kūrimo metodikos centras, Lietuvos jūrų muziejaus Gamtos programų kūrimo metodikos centras, Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko muziejaus Kultūrinio turizmo programų kūrimo metodikos centras, Kretingos muziejaus Kultūrinės veiklos bendruomenei metodikos centras, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus Teatro, kino ir muzikos programų kūrimo metodikos centras, Šiaulių „Aušros“ muziejaus Istorijos programų kūrimo metodikos centras, Kėdainių krašto muziejaus Multikultūrinių programų kūrimo metodikos centras (*Gerosios patirties centrai*). N. Jarockienė aprioriškai (tyrimais nepagrįsta) teigia, kad yra edukologų kvalifikacijos ir kiekio problema, muziejinės pedagogikos specialistą turi tik Kėdainių krašto muziejus, o kiti edukatoriai – įvairaus bazinio išsilavinimo. Nors yra deklaruojami reikalavimai edukatoriaus darbui (pavyzdžiui, R. Pranskūnienė, atsižvelgusi į svetur gyvuojančią patirtį, pateikė *tinkamo* edukatoriaus sampratą, kur pabrėžiama kompetencijos ir pašaukimo dermė (Pranskūnienė, 105 (104)), tačiau praktiškai individualizuotai edukatorių darbo lygis netiriamas net įprastais lankytojų apklausų forma vertinimais, matyt, muziejaus administraciją tenkina bendrųjų apklausų šios muziejų paslaugos vertinimai. Yra nepakankamai aiškiai pavišinta, kas gi edukaciją muziejuose vykdo. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos muziejų veiklos rodiklių statistika bei 1996, 2008, 2011 m. Lietuvos muziejų etatų struktūrą glaustai aptaręs R. Laužikas fiksuoja ne edukatorius, o *ekskursijų vadovus* (Laužikas, 2013). 2012 m. balandžio–gegužės mėnesiais Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas Lietuvos muziejų edukacinės veiklos įvertinimo

ir poreikių tyrimas, užsakytas LMA, padeda išaiškinti muziejų edukacijos organizavimą, nurodo 101 darbuotojo iš kelių muziejų apklausos rezultatus apie norėjimą turėti atskirų edukatorių etatus (*Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras, 72, 73*).

83 lentelė. Muziejų edukatorių poreikis pagal „Vilmorus“ 2012 m.

Turi edukatorių etatus	Neturi edukatorių etatų	Reikalingi edukatorių etatai	Nereikia edukatorių etatų	Sunku pasakyti
27,7 proc.	73,3 proc.	78,8 proc.	17,8 proc.	4 proc.

84 lentelė. Muziejuose veda edukacines programas pagal „Vilmorus“ 2012 m.

Muziejininkai	72,3 proc.
Edukologai	31,7 proc.
Ekskursijų vadovai	18,8 proc.
Restauratoriai	3,0 proc.
Administracijos darbuotojai	20,8 proc.
Kita	14,9 proc.

N. Keršytės *ekskursijų vadovų* 2009, 2012 m. kiekio Lietuvos muziejuose oficialios statistikos palyginimas (*Muziejai ir galerijos*), paantrina „Vilmorus“ konstatuotai tendencijai: muziejų edukacijos organizavimas didžiojoje dalyje Lietuvos muziejų (daugiausiai savivaldybių, žinybų ir nevalstybinių, VŠĮ) vykdomas ne ekskursijų vadovų.

85 lentelė. 2009, 2012 m. Lietuvos muziejų ekskursijų vadovų kiekio situacija

Metai	Ekskursijų vadovų skaičius	Skaičius muziejų, turinčių ekskursijų vadovus	Skaičius muziejų, neturinčių ekskursijų vadovų
2009	87	41	63
2012	82	29	73

Siekiant muziejų švietimo strategijos racialesnio įgyvendinimo bei muziejų lankymo plėtros, bandoma nuo XX–XXI a. sandūros daryti muziejų edukacijos, lankymo poreikio tyrimus. N. Keršytė, viena pirmųjų raginusi Lietuvos muziejininkus tirti, pasitelkus specialistus bei patiems pasisėmus patyrimo Vakaruose, kur tokie tyrimai atliekami nuo XX a. vidurio, savo muziejų lankymą, pabrėžė jų naudą muziejų veiklai (Keršytė, 2014). Vieno atvejo sociologinius tyrimus standartiniu anketinės apklausos būdu atliekantys muziejininkai, studentai, šiuo laiku praktikuoja rinkti duomenis ir internete skelbti apklausos anketas. Galima teigti, kad nuosekliau ir daugiau negu kiti muziejai LDM nuo 1999 m. vykdo savo muziejaus sociologinius lankymo, edukacijos poreikio tyrimus (*Lietuvos dailės muziejaus lankytojų*). Iš studentų vieno atvejo edukacijos tyrimų ir jų duomenų analizės

galima paminėti 2007 m. VPU magistrės Ramutės Petronytės Biržų krašto muziejaus „Sėla“ edukacinės veiklos tyrimo, vykdyto fiziškai anketinės mokytojų, mokinių mokyklose ir muziejuje apklausos būdu, rezultatų analizės kai kuriuos pastebėjimus, naudingus šio muziejaus edukacijos plėtojimui, pavyzdžiui, į klausimą „Kas lemia lankytojų apsisprendimą dalyvauti edukacinėse programose“ atsakė:

- ▶ savarankiški lankytojai: praleisti laisvalaikį 45,3 proc., domėtis etnografija 27,8 proc.;
- ▶ pedagogai: domėtis Lietuvos istorija 42 proc., patenkinti estetinį poreikį 25,9 proc.;
- ▶ mokiniai: pajauti emocinius išgyvenimus 57 proc., domėtis archeologija 25,6 proc. (Petronytė).

2004–2005 m. LMA Švietimo sekcijos vykdytas projektas „Lietuvos muziejų edukacinės veiklos įvertinimas ir visuomenės poreikių analizė“ buvo svarbi tokio pobūdžio tyrimų reikmės agitacija. Tačiau nepakankamai pavykęs, kadangi apklausos anketas, išsiųstas visiems Lietuvos muziejams, su atsakytais klausimais pateikė tik 23. Šių anketų duomenų analizė, atlikta K. Lotužytės (Lotužytė), fiksavo būdingas muziejų edukacijos pobūdžio tendencijas :

- ▶ muziejuose vyrauja etnografinio pobūdžio edukacinės programos, eksploatuojančios topines temas „Lino kančia“, „Duonos kelias“ ar „Lino kelias“, „Rugio kančia“;
- ▶ daugelis muziejų neturi edukacijos veiklos padalinio,
- ▶ atsisakoma „neliesti“ ir plečiamos galimybės „pačiupinėti“, „išbandyti“;
- ▶ edukacinių formų įvairovė, nuo tradicinių pamokų link teatralizacijų, varžybų, viktorinų, diskusijų, kūrybos, eksperimentų ir pan.

Ypač svarbus dėl profesionalumo ir plačių imčių bei nustatytų tendencijų, labai naudingų muziejų ir mokyklų bendradarbiavimo formavimui, yra čia jau minėtas Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas 2012 m. balandžio–gegužės mėnesiais Lietuvos muziejų edukacinės veiklos įvertinimo ir poreikių tyrimas, užsakytas LMA. Jo poreikis buvo formaliai inspiruotas LMA vykdomo nacionalinio projekto „Muziejus – mokykla – moksleivis. Muziejų ir bendrojo lavinimo mokyklų nacionalinis partnerystės tinklas“. Šio tyrimo ir rezultatų analizė atskleidė sociologų terminu muziejų lankytojų *portretą* bei įvairius muziejų edukacijos turinio, organizavimo būdų, dalyvavimo motyvų, apskritai, paklausos aspektus. Ypač svarbi nuomonė, kad muziejų lankymas, kaip būtinas, turi būti įtrauktas į bendrojo lavinimo programas, taip pat kritika esamos edukacijos pobūdžiui bei nemažai pageidavimų turiniui, formai, kitiems organizavimo muziejų edukacijos aspektams. O tai liudija, kad muziejų pasiūlos ir paklausos kryptis suka link kūrybinės raiškos inkubatorių, nustumiant į muziejų tradicinius fundamentinius muziejaus tezauro įvaizdžius.

Šiandien, šalia Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos pabrėžiamos muziejaus švietimo misijos, padedant įgyvendinti švietimo strategijas, sureikšminami ir nauji strateginiai socialinės paskirties uždaviniai, lemti ilgalaikės raidos bei pažangos ir kultūros politikos strategijų apibrėžtų žinių, saugios, sumanios, kūrybingos visuomenės ir konkurencingos ekonomikos prioritetų, įgyvendinimo.

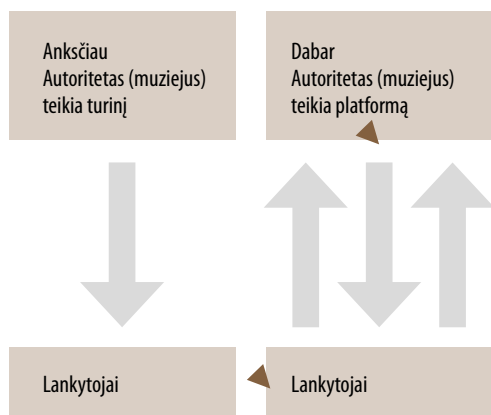
Šiuolaikiniai naujo muziejaus įvaizdžiai

XX a. pabaigoje Lietuvoje, šalia muziejaus švietimo misijos akcentavimo ir kitų jo socialinės-kultūrinės paskirties aspektų, plinta informacinės visuomenės formavimosi keliamų muziejų sektoriui iššūkių, samprata:

- ▶ *dalyvaujamojo* muziejaus,
- ▶ muziejaus, tarpkultūrinio bendravimo erdvės, kontaktų zonos,
- ▶ muziejaus, informacijos centro,
- ▶ muziejaus, kūrybinės raiškos inkubatoriaus, kūrybos ir kultūros industrijų dalyvio.

Dalyvaujamojo muziejaus platformos Lietuvoje vertinimas yra I. Kaplerio disertacinio tyrimo 2012–2014 m. apie skaitmeninių medijų raiškas Lietuvos muziejų komunikacijoje metodologinė atrama (Kapleris). Jis remiasi JAV muzeologės N. Simon plėtojama *dalyvaujamojo* muziejaus teorija, kuri „dalyvaujamąjį muziejų apibrėžia kaip vietą, kurioje lankytojai gali kurti, dalytis ir jungtis vienas su kitu per institucijos teikiamą turinio platformą“ (Kapleris, 50).

7. *Dalyvaujamas*is muziejus kaip turinio platforma (Kapleris, 51).

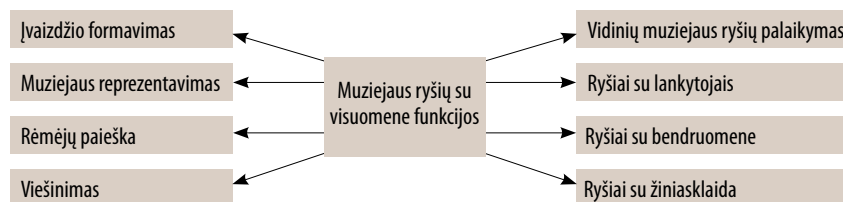

I. Kapleris mano, kad Lietuvoje reikia formuoti palankesnę „kūrybinę socialinę-kultūrinę lauką, reikalingą dalyvaujamajam muziejui įgyvendinti“ (Kapleris, 194).

Muziejus kaip tarpkultūrinio bendravimo erdvės, kontaktų zonos sampratų, skelbtų nuo XX a. pabaigos muzeologų, kultūrologų ir kitų mokslininkų. Pavyzdžiui, JAV istoriko, antropologo Jameso Cliffordo, kuris siūlo demokratizuojančio tolimesnės muziejų raidos ir veiklos organizavimo modelį: „galvodami apie savo misiją kaip kontaktinę veiklą – decentralizuotą ir vediną kultūrinių ir politinių diskusijų <...> – muziejai gali pradėti galynėtis su tikraisiais dialogo, bendradarbiavimo, nelygybės ir vertimo sunkumais“ (Clifford), – problematika yra taikoma daugiau vietos muziejams, bendruomenės kultūros centrams,

kurių konceptai atitinka Naujosios muzeologijos *bendruomeninio* muziejaus paradigmai bei turi bendrą paskirties sąsają su bendruomenių kultūros centrais (Navasaitienė). Istoriko A. Bumblausko taikyti Signatarų namų muziejaus, kaip *aktyvaus istorinės kultūros* ar *istorinės kultūros ir vizualinės istorijos* centro bei *informacinio mazgo*, nurodo muziejaus, atitinkamo pobūdžio kultūros centro, taip pat ir informacijos paslaugų teikėjo, sampratų tendencijas (Bumblauskas, 2003). Tokios tendencijos instinktyviai panašios į šiuolaikinės muzeologinės minties pasaulyje sociokultūrinės esmės, paskirties sampratų, kurios pabrėžia muziejaus definicijų tradicinius ir naujai akcentuojamus aspektus: materialios tikrovės dokumentavimo, tezauravimo ir vizualizavimo, interpretavimo bei informacijos *publikos naudai* misijos (Mensch) bei muziejaus kaip informacijos centro daugialypiškumo ir XXI a. muziejaus – Museum 3.0 kaip socialinės medijos platformos (Kelly) diskursus. Šią problematiką Lietuvos muziejinkystė linksta traktuoti kaip muziejaus socialinių ryšių su visuomene bei muziejų vadybos, jų sistemos valdymo praktikos problematiką. Tai skatina ne tik muzeologinės refleksijos, bet ir informacinės visuomenės plėtros koncepcijos, strategijų realizavimas bei taikymas Lietuvoje muziejų, bibliotekų, archyvų ir kitų informacijos centrų valdymo patirties Anglijoje, JAV. Taip pat svarbu atsižvelgti į Europos Bendrijos Informacinės visuomenės generalinio direktorato Kultūros paveldo taikymo padalinio misiją, prioritetus, tikslus, kurie siekia, panaudojus moderniausias technologijas, padaryti prieinamą Europos kultūrinės informacijos kraštovaizdį, atverti „kultūrinio turinio sandėlius“. Aktualizuojami pasaulio praktinės patirties aprašymai ir taikymai konkrečiai muziejų veiklai bei sistemos valdymui Lietuvoje. Muziejinkės D. Kamarauskienė ir N. Jarockienė pabrėžė Danijos muziejų ryšių su visuomene principų vadybos (*Ryšių su visuomene principai*) bei muziejaus įvaizdžio kūrimo Suomijoje patirtis (Kamarauskienė, 2001). N. Jarockienė bandė analizuoti muziejaus ryšių su visuomene praktikos atvejo metodikos principus (Jarockienė, 2002), o D. Kamarauskienė aptarti bendrąsias muziejaus misijos, tikslų, paskirties, politikos sampratas muziejų ryšių su kultūros rinka sąveikos kontekste (Kamarauskienė, 2002). Tačiau minėti muziejiniai aprašymai nesustytuoti nei teoriniu, nei metodologiniu požiūriu, nepateikta nei konkrečių, nei tipologinių muziejų ryšių, schemų. Muziejų ryšių ir informacijos sklaidos instrumentiniai būdai nagrinėti keliuose Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto paveldo magistro studijų studentų moksliniuose darbuose. Buvo pateikta muziejų ryšių su visuomene topografijos tipologinė schema, kuri sudaryta daugiausiai remiantis Vilijos Gudonienės bei Philipo Kotlerio ir Kevino Lane'o Kellerio efektyvių organizacijos grįžtamųjų ryšių sampratomis.

8. Muziejaus ryšių su visuomene funkcijos (Steponėnaitė)

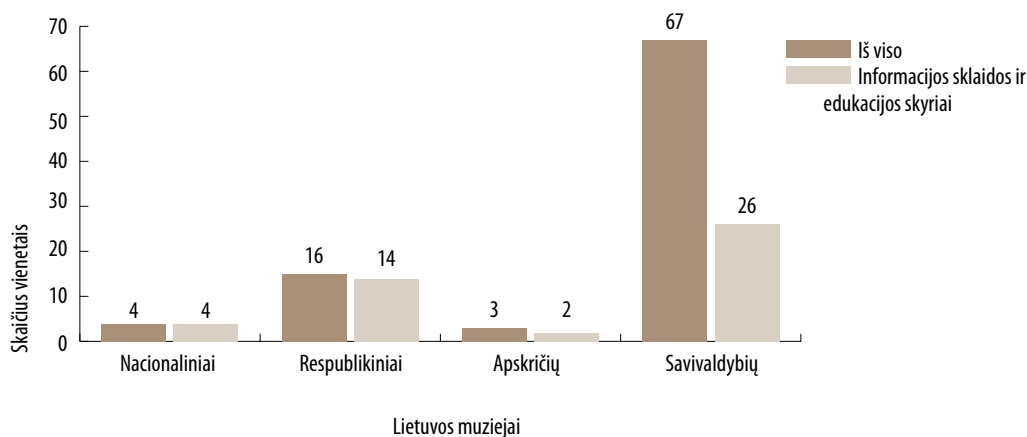

Nustatymas, kaip muziejuose sudaryti informacijos centrai vietos muziejuose (Dusevičienė), taip pat turizmo informacijos centrai krašto muziejuose (Šikšnienė) bei koks jų poreikis apie rezultatus pabrėžė naujus muziejų įvaizdžio aspektus ir jų naudą. N. Keršytė palygino portalo „Lietuvos muziejai“ informacijos rezultatus: apie 1260 muziejų informacijos centrus bei apie 225 muziejuose turizmo informacijos centrus (Lietuvos muziejai) ir išanalizavo muziejų svetainių struktūras.

Paišikėjo, kad svarbu teikti informaciją apie muziejaus eksponuojamas vertybes, kitas komunikacijos, edukacijos paslaugas bei platesnę nei muziejaus rinkinių ir komunikacijos empirinę informaciją, susietą su muziejaus turinio koncepcija.

Vyrauja muziejų informacijos centrų, skyrių, jų sublokavimo su švietimo, turizmo, istorijos, meno sritimis tendencijos, nors yra dar nepamirštų praeities muziejų ryšių su visuomene darbo muziejų struktūrinių padalinių relikty. Pavyzdžiui, Tado Ivanausko zoologijos muziejaus Ekskursinis skyrius. Būdingos muziejų informacijos centrų rūšys: Švietimo ir informacijos skyrius NČDM, Dailės informacijos NDG, Ryšių su visuomene skyrius LNM.

9. Lietuvos muziejų ir informacijos centrų / skyrių skaičiai 2010 m. (Dusevičienė)

Apskritai muziejaus, informacijos centro imanentinės ir instrumentinės sampratos, kognityvinis, socialinis lygmenys sieja jį su kitomis atminties institucijomis, kurios priskiriamos informacijos klasei. I. Kapleris pateikė muziejų ir bibliotekų kaip informacijos institucijų palyginimą, pasirėmęs JAV Muziejų ir bibliotekų paslaugų instituto koncepcijomis.

2008 m. Amerikos muziejų asociacijos (*American Association of Museums*) Muziejų ateities centro (*Center for the Future of Museums*) muziejų futurologų prognozės apie muziejų iki 2034 m. perspektyvas teigia, kad muziejai ir toliau plėtos edukaciją, dalyvaus ekonomikoje bei toliau tarnaus kaip vieni patikimiausių informacijos šaltinių ir padės žmonėms, ieškantiems pasaulio informacijos, patvirtinti patikimą informacijos turinį. Pabrėžiama konstantinė muziejaus pažinimo, švietimo paskirtis bei objektų ir jų informacijos kaip

tikrovės liudininkų paradigmą (Museums & Society 2034), kurią nuodugniai XX a. 8-ajame dešimtmetyje gvildeno lenkų muzeologas W. Glužiński.

10. Muziejų ir bibliotekų gretimybės (Kapleris, 66)

XX a. muziejus / biblioteka	XXI a. muziejus / biblioteka
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Orientuotas į turinį ▶ Kolekcionuoja daugiausia materialius objektus ▶ Vienakryptė komunikacija (institucija pateikia informaciją apie objektus vartotojui) ▶ Dėmesys parodoms ir pristatymui ▶ Siekis padidinti žinias ▶ Yra bendruomenėje, bet veikia nuo jos nepriklausomai ▶ Mokymosi rezultatai numanomi (turinio žinios ir XXI a. reikalingi įgūdžiai, tokie kaip kritinis mąstymas, yra pašaliniai planavimo produktai) ▶ Institucija redaguoja ir griežtai kontroliuoja turinį 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Orientuotas į turinį ir lankytojus ▶ Kolekcionuoja skaitmeninius ir materialius objektus ▶ Daugiakryptė komunikacija (bendras interpretacijų, patirčių kūrimas įtraukiant instituciją, lankytojus ir kitus dalyvius) ▶ Telkiamasis į lankytojų įtraukimą ir patirtis ▶ Siekis padidinti žinias ir XXI a. reikalingus įgūdžius ▶ Veikia aktyviai bendradarbiaujančiose partnerių grupėse ▶ Veikia bendruomenėje (yra rikiuojamas ir veikia kaip tokios bendruomenės lyderis) ▶ Mokymosi rezultatai yra tikslingi (turinio žinios ir XXI a. reikalingi įgūdžiai, tokie kaip kritinis mąstymas, yra iš anksto numatomi) ▶ Turinys kuriamas su skirtingais partneriais ir auditorijomis ir yra prieinamas per daugelį komunikacijos kanalų

Nuo XXI a. Lietuvoje, vėliau apie du dešimtmečius negu Anglijoje, JAV, kituose kraštuose, susiformuoja muziejaus, ekonomikos, rinkos dalyvio, vaidmuo, kas neatitinka muziejaus apibrėžčių, akcentuojančių muziejus kaip ne pelno institucijas ICOM statute, Etikos kodekse ir Lietuvos Respublikos Muziejų įstatyme. Parduodami muziejų veiklos produktai ir paslaugos juos įtraukia į *kultūros ekonomikos* sferą, vadinamą *kūrybos industrijos*. Apie muziejų veikas jose specialių teorijų, metodologijų Lietuvoje nesukurta. Vyrauja praktikos skatinimo aspektas. 2012 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija skyrė pusę milijono litų 14 muziejų kūrybinių industrijų plėtrai, atnaujinant ir populiarinant jų ekspozicijos projektus, panaudojant interaktyvių medijų priemones (daugiausiai lėšų, 70 tūkst. Lt, teko Lietuvos liaudies buities muziejui (*Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl 2012*). Reikia pastebėti, kad muziejų ekspozicijų modernizavimas buvo numatytas 2007–2015 m. Muziejų modernizavimo programoje, 2007 m. patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 275, kuri 2012 m. buvo Valstybės audito sukritikuota. Muziejų ekspozicijų modernizavimas atsidūrė kultūros industrijų projektų įgyvendinimo konkurso tvarka pozicijose. Muziejų veiklos kūrybos industrijoje lemia bendras šalyje kūrybos ir kultūros industrijų teisinis, strateginis ir praktinis bei tyrimų lygmuo, kurį formuoja bendrosios šalies pažangos ir kūrybinių industrijų skatinimo ir plėtros strategijos (*Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas, 2007*), jų įgyvendinimas bei ES kultūros ekonomikos, kūrybos industrijos palaikymas. Tai svarbu dėl šalių identiteto išsaugojimo ir ekonominio veiksnio

(Kūrybinėms industrijoms – palaikymas iš ES), kuris auga nuo 2014 m., tam vykdomos ES programos „Kūrybiška Europa“ 2014–2020 bei „Europa piliečiams“ 2014–2020, o taip pat kliaunamasi praktikos patirtimis pasaulyje (ypač Didžiosios Britanijos) ir teorinėmis, metodologinėmis nuostatomis, žinomų pasaulyje mokslininkų (pavyzdžiui, Davido Throsby koncepcijomis. Būtent jo kultūros ekonomikos sampratomis rėmėsi Europos Komisijos užsakymu atlikta studija *Kultūros ekonomika Europoje* („The Economy of Culture in Europe“) ir kitų (apie tai plačiau 2008 m. mokslinių straipsnių rinkinyje *Kultūros industrijos: iššūkiai ir perspektyvos* (*Kultūros industrijos...*). Muziejų įtraukimo į kūrybos industrijas, t. y. tyrimų situacijos, galimybių ir realių organizacinių veikų tendencijos yra:

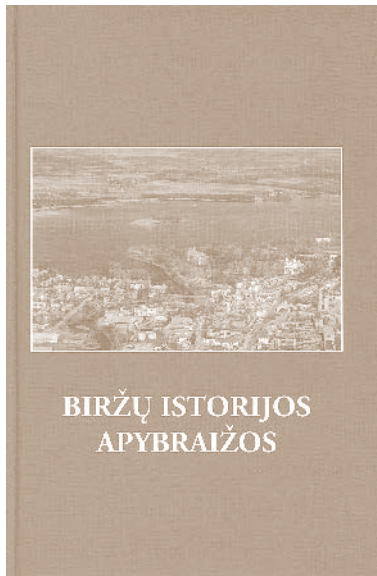
- ▶ geografinės topografijos (šalies, regionų, miestų) kūrybinių ir kultūrinių industrijų galimybių studijos, žemėlapiams, kurie vertinami kaip populiariausias metodas aprašyti kūrybos industrijas,
- ▶ teminių mokslinių tyrimų klasterių kūrimas,
- ▶ kultūros ekonomikos situacijos tyrimai,
- ▶ turizmo klasterių kūrimas,
- ▶ muziejų žemėlapių rengimas.

Remiantis Europoje vyraujančiomis kultūros ir kūrybinių industrijų klasifikacijomis, muziejai priskiriami paveldo sektoriui ir jo subsektoriui:

- ▶ muziejai, bibliotekos, archeologiniai objektai, archyvai (pagal studijoje *Kultūros ekonomika Europoje*, 2006 m. parengtoje konsultacinės agentūros KEA European Affairs (Brukselis) bendradarbiavus su Turku ekonomikos universitetu (Suomija), su Wirtsschaftsforschung (Insbriukas, Zurbriukenas, Miunchenas, klasifikatorius),
- ▶ Muziejų veikla ir istorinių vietovių bei pastatų saugojimas – pagal Ekonomikos veiklos rūšių klasifikatorių,
- ▶ kultūros sritis, archeologijos sritis, muziejai, bibliotekos, parodos, kita – Paveldas – Kultūrinės vietos – Muziejai, bibliotekos, archyvai, ekspozicijos, istorinės vietos – pagal UNCTAD kūrybinių industrijų klasifikatorių.

Šalies, regionų, miestų kūrybinių industrijų tyrimų galimybių studijos bei kultūros ekonomikos situacijos tyrimas traktuoja muziejų indėlį prie jo geografinės aplinkos ir šalies įvaizdžio gerinimo bei prie BVP didinimo. Prisdėjimo matmuo – užsidirbtų lėšų, kurių pagrindinės – už parduotus lankytojams bilietus į muziejų, tai yra rodikliai muziejų produkto ir paslaugų pardavimo efektyvumo. 2003 m. ekonomistės dr. M. Starkevičiūtės kultūros ekonomikos Lietuvoje situacijos vertinimas (Starkevičiūtė), užsakytas Atviros Lietuvos fondo, vertino muziejus pagal kriterijų – muziejų lėšų ir lankytojų skaičiaus santykį. Tai tradicinis muziejų efektyvumo parametras. Juo remdamasi ekonomistė padarė išvadą, kad Lietuvos muziejai – nerentabilūs. Toks pirmas kritiškas Lietuvos muziejų istorijoje muziejų kaip paslaugų teikėjų vertinimas sukėlė muziejininkų argumentuotas ir nepagrįstas šio vertinimo kritikas. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus direktorius dr. Aleksandras Guobys pastebėjo, kad vertinimams reikėtų ir situacijos komentaro, kad jo vadovaujamas muziejus buvo remontuojamas, atidarė pirmąją ekspoziciją 2000 m. gegužės mėn. (564 m²), o gruodžio mėn. Valstybės teatro jubiliejui skirtą parodą (358 m²), todėl ir ekonomistės

skaičiavimais susidarė toks disonansas tarp dotuotų vienam lankytojui lėšų ir tekusių jam pajamų (pavyzdžiui, 1998 m. 2679,75 Lt ir 13,00 Lt) (*Valstybės išlaidos kultūrai*). Taikė tuos pačius muziejų indėlių į jų aplinkos gerinimą vertinimo kriterijus: lėšų ir lankytojų santykio efektyvumo, – Kūrybinių ir kultūrinių industrijų galimybių studijos, žemėlapis: 2005 m. Alytaus ir Utenos apskričių kūrybinių industrijų žemėlapis (Mažeikis), 2008 m. Galimybių studija „Lietuvos kūrybinės ir kultūrinės industrijos“ (Lietuvos kūrybinės ir kultūrinės industrijos) ir 2010 m. Galimybių studija „Vilniaus kūrybinių industrijų žemėlapis“ (Černevičiūtė). 2005 m. Alytaus ir Utenos apskričių kūrybinių industrijų žemėlapio sudarytame tyrime skyrelyje „Sėkmingiausių Alytaus ir Utenos apskričių kūrybinio verslo pavyzdžių analizė“ rubrikoje *Grūto parkas yra klasikinė KI* pateikė šio muziejaus 2001–2004 m. finansavimo ir pajamų sugretinimą, kuris nurodė jo veiklos efektyvumą nuo atidarymo 2001 m. (Mažeikis, 19–21). Šio žemėlapio pateiktos muziejų sistemos regionų kūrybos industrijos dalyvių struktūroje indėlis į regiono kultūros gerinimą vis dėlto nepatraukė muziejininkų platesnio dėmesio ir komentavimų, išskyrus jau būdingu tampantį muziejininkų kritišką požiūrį į teikiamus kūrybos industrijų žemėlapuose vertinimus muziejų indėlių į bendrą produktą, pelną pagal tradicinius kriterijus muziejų lankymo ir gaunamų bei užsidirbamų lėšų santykio rentabilumą, efektyvumą (Grašienė). Tikėtina, kad kitų kūrybos industrijų žemėlapų muziejininkų platesnio nekommentavimo viena iš priežasčių buvo ta, kad juose nebuvo akivaizdžiai pabrėžtas muziejų indėlio palyginimas su jų subsektoriaus ir apskritai visos kūrybos industrijos struktūros indėlių į BVP santykis. Kita, pripažinimas, kad Lietuvoje, kaip ir svetur, nebuvo pakankamai aiškių kūrybos industrijų vertinimo kriterijų ir aprašymo sistemos bei nepakankamas jų problematikos aktualinimas valstybės politikoje ir bendruomenėje, stigo kryptingos vystymo politikos (*Lietuvos kūrybinės...*, 11). Nors galimybių studijos „Vilniaus kūrybinių industrijų žemėlapis“ kultūros veiklų klasifikavimas, paremtas britų modeliu, Ekonomikos veiklos sričių klasifikatoriumi (EVRK) bei UNCTAD klasifikacija, priskyres muziejų veiklą meno sričiai, paveldo sektoriui ir subsektoriui muziejai, bibliotekos, archeologijos objektai, archyvai bei tradicinės kultūros sričiai paveldo posričiai, sektoriui kultūrinės vietos, subsektoriui muziejai, istorinės vietos, pastatai, panašios turistų lankomos vietos, – leido palyginti mieste muziejų, tarp jų ir Vilniaus savivaldybės pavaldumo, veiklos efektyvumo rodiklius, nustatyti ekonominiu ir socialiniu požiūriu reikšmingiausius (12 įmonių, 2,4 mln. Lt apyvarta, 0,8 tūkst. darbuotojų, 3,0 pajamų vienam darbuotojui). Paskutinėje vietoje kultūrinių vietų struktūroje (bendros 2009 m. pajamos 10,1 mln. Lt) (Černevičiūtė, 24, 28–30). Tai turėjo įtakos, atkreipiant Vilniaus miesto savivaldybės administracijos dėmesį į šią problemą dėl jiems pavaldžių muziejų veiklos neefektyvumo. Taip pat šių įstaigų muziejininkai sureagavo dėl galimų pasekmių ir ėmėsi akcijų, visuomenės grupių užtarimo jų muziejų poreikio miestui gynimo, argumentuojant taikymo ne kultūrinių industrijų, o mentalinių atminties institucijų aspiracijų prioritetų, tenkinant viešąjį poreikį (*Vilniaus „mažieji“ muziejai*). 2012 m. „Muziejų metų“ programos platus įgyvendinimas, muziejams rengus, organizavus gausybę individualių ir grupinių renginių projektų, labai paveikė muziejininkų požiūrį į kūrybos industrijų naudą muziejų veiklos sektoriui. Prioritetas teikiamas praktikos klasteriams, sureikšminant bendrą insti-

79. Knygos „Biržų istorijos apybraižos“ viršelis. Sudarytojas Antanas Seibutis. Vilnius: Danielius, 2006, 338 p. Leidinys, skirtas Biržų vardo paminėjimo 550-osioms metinėms.

Biržų krašto muziejus

80. Biržų turizmo klasterio komanda tarptautinėje turizmo parodoje „Balttour 2014“, Ryga, 2014 metai. Iš kairės Darius Lasionis, VšĮ „Versli Lietuva“ klasterių plėtros koordinatorių, Raminta Indriulėnienė, Biržų TIC vyr. specialistė, Simona Vaičekonė, Biržų TIC Turizmo specialistė, Džiuljeta Flenderienė, Biržų krašto muziejaus „Sėla“ muziejininkė, Daiva Krasauskaitė, MITA vyr. specialistė, Alvydas Ranonis, TŪB „Rinkuškiai“ atstovas, Gintaras Butkevičius, Biržų krašto muziejaus „Sėla“ direktorius, Kęstutis Baronas, Biržų regioninio parko direktorius, Sigitas Kalkys, TŪB „Rinkuškiai“ savininkas, Vidas Mežanskas, TŪB „Rinkuškiai“ atstovas.

2014 m. Linos Kuncytės nuotrauka. Biržų krašto muziejus

tucijų susijungimo tikslą – gerinti vietos, regiono įvaizdį, talkinti turizmo plėtrai. Esama muziejų iniciatyvos su partneriais apsijungti į turizmo klasterius. 2013 m. įkurtas „Biržų turizmo klasteris“ – pirmasis Biržų savivaldybės ir VšĮ „Versli Lietuva“ iniciatyva Lietuvoje įsteigtas turizmo klasteris.

Bendram tikslui (pramogų kūrimo, patrauklių laisvalaikio konferencijų paslaugų sferos plėtojimo, apskritai, turizmo Biržų krašte plėtrai) sujungė 18 Biržų krašte turistams paslaugas teikiančių įmonių ir asmenų: Biržų turizmo informacijos centrą, Biržų regioninio parko direkciją, Biržų krašto muziejų „Sėla“, „Rinkuškių“ alaus daryklą, UAB „Biržų alus“, Alės Podėnienės kaimo turizmo sodybą, Manto Bartuškevičiaus kaimo turizmo sodybą, ūkininko Jūrio Milišiūno ūkį, restoraną „Pilies skliautai“, V. Undzėno įmonę, V. Venckūno baidarių nuomą, UAB „Evadinamiką“, žaidimą „Monteball“, viešbutį „Tyla“ ir individualią įmonę „Leporo LT“. Nuo 2014 m. prisijungė Biržų aeroklubas, „Sodeliškių dvaro sodyba“, kaimo turizmo sodyba „Pas Vaidotą“ (*Biržų turizmo klasteris*). Biržų krašto muziejus „Sėla“ klasteryje pristatomas kaip istorinė vieta (įsikūręs atstatytuose kunigaikščių Radvilų bastioninės tvirtovės rūmuose), reprezentuojantis unikalią Biržų krašto kultūros ir istorijos medžiagą, supažindinantis su senosios aludarystės reikmenimis ir aukštaičių vaišingumą menančiomis tradicijomis (ekspozicija „Senoji aludarystė“,

81. Biržų kunigaikštystės žemėlapis, 1645 m. Kartografas Juozapas Narūnavičius-Naronskis. Pergamentas. Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkinys, GEK – 18611.

2010 m. Remigijaus Timuko nuotrauka. Biržų krašto muziejus

siūlantis edukacines programas suaugusiems „Žaldoko alus“ (*Klasterio dalyviai*. Biržų krašto muziejus „Sėla“). Panašių tikslų kaip Biržų turizmo klasteris turi ir 2013 m. sudarytas Anykščių turizmo klasteris, kurio statusas, kaip ir minėtojo, yra asociacija. Tarp 19 klasterio dalyvių yra ir BĮ A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus (savivaldybės įmonė), VŠĮ „Aukštaitijos siaurasis geležinkelis“, VŠĮ „Anykščių menų inkubatorius“ (menų studija), BĮ „Anykščių menų centras“ (savivaldybės įmonė) (*Anykščių turizmo klasteris*). 2014 m. Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros atstovai pasiūlė kurti Kėdainių turizmo klasterį viešbučių, restoranų, kaimo turizmo sodybų, kaimo bendruomenių bei pramonės įmonių, biudžetinių įstaigų atstovams. Tikslas tradicinis, kad *kraštas taptų atviresnis turizmui*. Kėdainių klasterį buria šeši nariai: Turizmo ir verslo informacijos centras, Vietos veiklos grupė, Krašto muziejus, Janinos Monkutės-Marks muziejus, krematoriumo šeiminkai ir viešbučio – restorano „Grėjaus namas“ savininkai. Iš pradžių gana aktyviai klasterio kūrimo idėją palaikiusių kaimo turizmo sodybų atstovų finale neliko (Mockuvienė). 2014 m. kovo 25 d. Kėdainiuose organizuotame Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros su VŠĮ „Versli Lietuva“ ir Lietuvos inovacijų centrų renginyje „Turizmo klasterių perspektyvos Lietuvoje: iššūkiai ir galimybės“ buvo diskutuota turizmo klasterių steigimo plėtra, pateiktos iniciatyvos kūrimo Žemaitijos, Ignalinos, Tauragės, Klaipėdos rajono turizmo klasterių (*Turizmo klasterių perspektyvos...*). Regionuose turizmo klasterių sudarymo tendencijas galima priskirti Roberto Jucevičiaus pastebėtai vienai iš trijų klasterių raidos Lietuvoje krypčių „kaip regioninės plėtros variklio“ (Jucevičius). Regionuose veikiantys muziejai sudaro didžiąją Lietuvos muziejų tinko dalį. Klasteriai gali suteikti galimybių jų efektyvesniam socialiniam, komunikaciniam integralumui ir ekonominiam indėliui, kuriant bendruomenės gerovę. Lietuvoje, kaip svetur, būdinga muziejams jų grupėms teikti informacijai tradicinius žemėlapius su jų dislokacijos žymėjimais (Google maps). LDM padalinių Vilniuje žemėlapis suteikia galimybes gauti išsamesnę informaciją apie pasirinktą kurį nors iš keturių muziejų (*Lietuvos dailės muziejaus padaliniai*). Mažiau informatyvus Vilniaus miesto savivaldybės muziejų žemėlapis (*Vilniaus miesto savivaldybės muziejai*). Lietuvos muziejų žemėlapių sudarymo principas, pobūdis tapatus kaip svetur, tačiau kol kas nėra gal kelių pobūdžių, kuriuos iliustruoja muziejų rato Vienos centre, muziejų salos (vok. *Museumsinsel*) Berlyno centre žemėlapiai, taip pat pravartu būtų sudaryti, pasirinkus reitingo ar mentalumo, savitumo ir kitais principais, žemėlapi / klasterį jungiantį muziejus, panašiai kaip sujungiantis 16 žymiausių pasaulyje muziejų, parkų (Luvro, Ermitažo, Vienos, Berlyno, kitų) žemėlapis. Taip pat geografinės dislokacijos žemėlapius (Maps of the World's Most Important Museum Cluster), pateikiančius muziejų, jų padalinių, turizmo ir rekreacijos zonas, suteikiančius greitą ir aiškią informaciją, reikalingą lankytojams, ypač turizmui. Užsienio šalyse muziejaus klasteris – svarbi turizmo sektoriaus dalis, prisidedanti prie vietos, regiono, šalies kultūrinio, kūrybinio ir ekonominio kapitalo augimo. Muziejų klasterių kūrimas, dalyvavimas kūrybos industrijoje, turizmo klasteriuose, vienas iš efektyvių būdų, didinant šių institucijų ekonominį potencialą. Muziejų klasteriai skatina naujas idėjas, mažina įvairius barjerus ir leidžia geriau panaudoti globalizacijos privalumus, kuria inovacijoms palankią aplinką. Konkurencija, globalizacija didina išskirtinių ir specializuotų

82. Muzikos festivalio „Baroko pavasaris Biržuose“ koncertas „Don Kichoto kelionė per pasaulį“, senosios muzikos ansamblis iš Austrijos „Trio Il Temperamento“, 2016 m. Biržų pilis.

Vilimo Norkūno nuotrauka. Biržų krašto muziejus

83. Biržų krašto muziejaus „Sėla“ karybos meno ekspozicija. Biržų tvirtovės arsenalas.

2015 m. Remigijaus Timuko nuotrauka. Biržų krašto muziejus

klasterių poreikį (Jucevičius, 2009). Akivaizdu, kad muziejų klasteriai yra naudinga strategija ekonomikos plėtrai. „Įsteigti muziejų klasterius yra pirmasis žingsnis sėkmės link, tačiau ši sėkmė nėra garantuota, jei institucijos neveikia kartu“ (Chieh-Ching). Klasterio kūrimo tikslas – mažinti muziejų komunikacijos ir bendradarbiavimo trūkumą su kitomis vietos įmonėmis, skatinant kūrybinį bendradarbiavimą. Muziejus nėra nekilnojamojo turto sektorius, ekonominė vertė kuriama funkcinėje kultūros aplinkoje. Muziejaus rinka – tai labai plati sritis, apimanti kultūrinį turizmą, įvairias švietimo formas, socialines ir visuomenines institucijas, pramogų sektorių. Vilniaus miesto įvaizdžiui ir orientuotai ekonominei naudai būtų pravartu sudaryti bent du muziejų klasterius / žemėlapius: muziejų gatvės bei muziejų žiedo, apimančius senamiesčio ir naujamiesčio muziejus, nurodančius apie juos minėto LDM Vilniuje padalinių žemėlapiu principu detalizuojančią informaciją bei sudominimui trimačius reikšmingiausių eksponatų vaizdus, bei papildomas nuorodas apie kitas informacijas apie muziejų bei jo aplinkos svarbius paslaugų taškus ir jų tikslams naudingas institucijas, organizacijas.

Muziejų indėlis į šalies gerovę yra jų, kūrybos ir kultūros industrijos dalyvių, bei atminties, paveldo institucijų pasiekimas. Muziejai yra paslaugų sferos rinkoje bei paveldo išteklių idėjinėje sklaidoje, tai turi būti efektyviai valdoma, nes jų produktų vartojimo efektyvumas gali laiduoti jų poreikį visuomenei. Taikomi ekonominei vadybai būdingi kriterijai: produktyvumas, efektyvumas, rentabilumas, pelnas, konkurencinė geba (Hintz). Muziejaus produkto kaip prekės supratimas apima daug komponentų (Kotler, 2012, 496–498). Muziejų, kaip parduodančių produktus, potencialumą rinkoje lemia žinių kūrimo pajėgumai. Žiniomis grindžiama organizacija visada užima lyderio pozicijas. Muziejai, atsižvelgdami į pagrindinius ekonomikos veiksnius – lankstesnius organizavimo modelius, žinias, informaciją, ir kūrybiškumą, – gali pasiūlyti platesnį ir didesnį paslaugų paketą ir užimti lyderio pozicijas, žinoma, įvaldę strateginės rinkos planavimo sistemos veiksnius, vidinės, rinkos, įstatyminės, konkurencinės, makro aplinkų analizes (Dulskis).

Nors Lietuvoje yra ir skepsio dėl kultūros kaip vartojimo prekės, o ne meno įvykio, ilgalaikio proceso, kurio rezultatai gali pritrenkti, taip teigiama, remiantis užsienio patirtimi, nes Lietuvoje tokių tyrimų nėra atlikta (Jauniškis). Tokią sampratą galima gretinti, bet kartu ir jai priešpriešinti mintijimą, kad „Meninis pasaulio suvokimas vis daugiau susilieja su komerciniu mąstymu ir PR veiksmiais, *spektaklio visuomenė* tampa integralia gamybos ir reprodukcijos dalimi, kad alternatyva išlikti ilgai atsimenamam – pilietinis ugdymas-moralinė revoliucija (Mažeikis, 2006) bei kūrybinių kooperuotų bendruomenių formavimasis ir susvetimėjimo įveikimas (Mažeikis, 2005).

Apibendrinant muziejų Lietuvoje misijos sampratų pobūdį, pastebimos kelios pagrindinės tendencijos. Konstantinė muziejaus vertybių saugotojo ir švietimo dalyvio samprata. Tik per laiko slinktį plėtėja muziejaus dalyvavimo švietime būdai, priemonės, topografija. Nuo XXI a. Lietuvoje sureikšminama muziejinė edukacija, kuri suvokiama dvejopai: apima mokymo(si) laukus, mažiau linkstama traktuoti visą muziejų veiklą kaip edukacinio charakterio. Tai būdinga muziejinės edukacijos sampratų tendencija ir svetur. XXI a. Lietuvoje formuojasi ir muziejų, informacijos centrų bei kūrybos ir kultūrinių industrijų dalyvių, vaidmenys, skatinami informacinės visuomenės kūrimo bei kultūros ekonomikos

indėlio į bendrą valstybės produktą, pilną sampratos ir siekiai, ypač dalyvaujant kūrybos industriją, kultūrinio turizmo plėtroje. Dar negausaus Lietuvos muziejų dalyvavimo klasteriuose pagrindinės tendencijos yra sietos su turizmo plėtra bei apskritai žinojimui, muziejų reklamavimui sudarant būdingas pasaulyje klasterių formas–žemėlapius, kurie sujungia muziejus teminiu, gegografiniu principu. Ryškėjanti muziejų regionuose dalyvavimo kuriamų turizmo klasterių tendencija yra itin perspektyvi, nes čia veikia daugiau kaip pusė Lietuvos muziejų. Tai stiprins muziejų, paslaugų teikėjų ir šalies visuomenės gerovės kūrėjų, vaidmenį.

Lietuvos muziejams būdingos bendros pasaulinės muziejų misijos, išplaukiančios iš muziejaus tradicinių funkcijų apibrėžimo, ir savitos, lemiamos pasirinkimų tikrovės, tapatumo muziejiniu, taip pat brėžiamo muziejų futurologų bendros muziejų misijos perspektyvos. Muziejai ir toliau plėtos edukaciją, dalyvaus ekonomikoje bei bendradarbiaus kaip vieni patikimiausių informacijos šaltinių tiekėjų, atsakančių už patikimą informacijos turinį, propaguos konstantinę muziejaus pažinimo, švietimo paskirtį bei objektų ir jų informacijos, tikrovės liudininkų, paradigmą.

II.2.2. Muziejų poreikio iniciatyvos

Muziejų poreikį Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje–XXI a. pobūdį charakterizuoja valdžios, visuomenės, asmenų iniciatyvos steigti, statyti muziejus, organizuoti jų rinkinius, kitas veiklas, mēcenuoti, įvairiai remti. N. Keršytės naujų šaltinių tyrimų duomenimis ir šios problematikos istoriografija, sureikšminamos tokios atsklaidos ir apibrėžtys:

- ▶ muziejų poreikio paradigmų,
- ▶ muziejų steigimo inicitivityvų,
- ▶ vertybių dovanojimo muziejams,
- ▶ muziejų statymo mēcėnavimo ir pastatų dovanojimo,
- ▶ muziejų rēmimo finansiskai,
- ▶ muziejų mēcėnavimo garsinimo.

Užsibrėžtai charakteristikai pravarčios N. Keršytės publikacijos, kur pateikta įžvalgų apie daugelio muziejų steigimo iniciatyvas iki 1940 m. (Keršytė, 2003) ir vėliau (Keršytė, 2013) bei nacionalinių muziejų poreikio (Keršytė, 2012), taip pat kitų autorių – P. Galaunės apie tautos ir kitų muziejų nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje steigimą, apie tautos muziejaus kaip tautos sielos išdinės, idealų vietos sampratą (Galaunė), D. Mačiulio – apie VDM poreikį (Mačiulis). Taip pat tam tikruose leidiniuose pabrėžiamas mēcėnavimų naudingumas: A. Pacevičiaus – apie dovanojimus sudaromiems XIX a. pradžioje Vilniaus universiteto muziejiniams rinkiniams (*Pamirštoji mēcėnatystė*), N. Keršytės apie E. Tiškevičiaus dovanotus privataus muziejaus rinkinius jo su bendraminčiais organizuojamam VSM, taip pat E. Tiškevičiaus vertinimą XVIII–XIX a. sandūros didžiojo kolekcininko ir mēcėnato grafo Michała Valickio vertingų kolekcijų dovanojimus Vilniaus universiteto muziejams (Tyszkiewicz). Naudingų žinių pateikia leidiniai apie XX a. antros pusės kolekcininką ir